

For venner som kan tale og tie. Folketingsmand Anders Tanges breve til købmand Rasmus Winckler 1873–83. Udgivet ved IB GEJL. Skrifter udgivet af Jysk Selskab for Historie. Århus, Universitetsforlaget, 1968. xvi + 235 s. 40,50 kr.

Denne brevdugave vil sikkert blive meget benyttet. Ikke så meget på grund af de implicerede personer, som på grund af det brevene handler om.

Korrespondancens hovedpersoner er interessante nok som typer. Brevskriveren, Anders Tange, var velbjerget fynsk gårdejer og folketingsmand for venstre i Nyborg-kredsen fra 1872 til 1881. Modtageren, Rasmus Winckler, var købmand i Nyborg og – trods sin stilling – entusiastisk venstremand og Tanges trofaste støtte. Kun Tanges breve er bevaret, men dialogen mellem de to var så intens, at brevene ret godt afspejler Wincklers rolle. Læsningen kan minde om at overvære en telefonsamtale. De fleste af brevene er skrevet fra Tanges gård i Gestelev syd for Odense eller fra København under rigsdagssamlingerne.

Brevenes betydning ligger på tre områder. Dels giver de fortrolige oplysninger fra politiske forhandlinger i partigruppe og rigsdagsudvalg, dels udgør de en væsentlig bestanddel af kontakten mellem Tange og Winckler angående valgforberedelse og politisk organisationsarbejde, dels giver de et vist indblik i vilkårene for menige folkerepræsentanters virksomhed for knap 100 år siden.

Adskillige af Tanges breve indeholder udførlige referater af de forhandlinger, han har deltaget i på rigsdagen. Disse referater er værdifulde, fordi de er nedskrevet ret hurtigt efter begivenhederne af en mand, som var en god iagttagere og forstod at sætte sine tanker på papir. Men det er ikke nøgterne rapporter. De er farvet af modsætningen til højre og af brydningerne indenfor venstre. Tange kunne skildre en situation med megen humor. S. 139 refererer han et ordskifte i finansudvalget 1878 mellem Berg og Bille, så det virker som to kattes trippen om den varme grød. Man genkender udmærket de to herrers stil, men hovedsagen er Tanges interesse i at fremstille Berg som »højreorienteret«.

Nyborg-kredsen var ikke nogen sikker kreds. Tange følte sin stilling truet, på den ene side af købstadboerne i Nyborg, på den anden side af de radikales offensiv mod forliget af 8. november 1877, som Tange havde tilsluttet sig. Tange fulgte Bojsens moderate linje, men tilsyneladende stod han ikke denne særlig nær. Hans bedste kontakter var de fynske folketingsmænd Klaus Berntsen og Sofus Høgsbro. Skulle der hentes støtte udefra, var det især Holstein, han havde bud efter.

De fortrolige meddelelser til Winckler var mere end venskabelige betroelser. De havde til formål at sikre den rette kurs i valgkredsen. De var fortrolige, men ikke hemmelige. Efter en lang redegørelse om debatten i partiet om Kældernæs-sagen i 1874 tilføjer Tange de ord, hvorfra bogen har hentet sin titel: »Hvad jeg her har meddelt, er jo kun for Venner, som kan baade tale og tie« (s. 54). Tange kendte ikke ordet »kommunikation« som sociologisk begreb, men teknikken mestrede han.

Sin største kildeværdi har bogen med hensyn til det lokale partiarbejde. Netop fordi Nyborg-kredsen var en udpræget kampkreds, er brevene velegnede til dette formål. I 1879 tabte Tange valget med 7 stemmer. Valget blev kendt ugyldigt, og ved omvalget kom han ind med et flertal på 76. Han var udmærket klar over, at han ikke havde chancer for at vinde stemmer i Nyborg købstad. Derfor måtte han bestandig være betænkt på at sikre og udvide sin tilslutning i landdistrikterne.

Deraf hans stadige ængstelse for vælgernes reaktion, når han skulle tage stilling i kontroversielle sager, men også hans erkendelse af situationens krav: organisation.

Gennem brevene kan vi følge bestræbelserne for at aktivere vælgerne. De passive skulle »purre ud«. Der skulle være tillidsmænd i hver by, en komité i hvert sogn, »et Korps af 50–60 paalidelige Mænd, spredte over hele Valgkredsen, med fornødent Kjendskab til Forholdene«. Og vi får bevis for, at der lå realiteter bag. S. 103 bringes en fortegnelse over formænd og næstformænd samt medlemstal i kredsens lokale vælgerforeninger i 1877. Medlemstallet for hele kredsen var 851 (deraf 25 i Nyborg købstad). Ved folketingsvalget året i forvejen stemte 1211 for venstre.

Et sådant resultat havde sin pris. Tange sparede hverken sig selv eller Winckler, der som kredsformand bestandig måtte være rede til at arrangere møder, leje lokaler, indrykke annoncer og give møde på banegården i Nyborg, når Tange passerede undervejs til eller fra København.

Brevene indeholder værdifulde oplysninger ikke blot om folketingsmandens kommunikation med valgkredsen, men om selve organisationsbevægelsen, herunder de modsætninger, der efter 1877 opstod mellem den almindelige vælgerforening og den Berg-dominerede Grundlovsværneforening. Også om økonomiske engagementer med politisk sigte får vi besked, f.ex. om Fyns Tidende, der var et foretagende i fremgang, og om Fyns Folkebank, der blev erklæret insolvent i 1878, hvorved både Tange og Winckler led tab.

Brevene giver også oplysninger på et område, som man vist ikke hidtil har interesseret sig meget for, nemlig de materielle betingelser for dengang at påtage sig hvervet som folketingsmand. Man får et stærkt indtryk af sammenhængen mellem politisk virksomhed og økonomisk uafhængighed. Tange oplyser ikke noget direkte om sine økonomiske forhold, men indirekte fornemmer man, at han var forholdsvis godt stillet. Når han taler om de ulykkelige følger af dårlig høst og dårlige konjunkturer, er han tilsyneladende engageret på andres vegne. Med en dygtig kone kunne han godt undværes som driftsherre, når de politiske pligter krævede hans nærværelse andetsteds. Men i 1881 skriver han til Winckler efter et tabt valg og et ødelagt helbred, der udelukkede tanken om et come back for hans eget vedkommende: » . . . har Du selv Lyst til at opgive Kjøbmandsforretningen og prøve den politiske Banc, thi begge Dele kan vel vanskelig passes tilfredsstillende?«

På en næsten patetisk måde får vi folketingsmandens økonomiske problem præsenteret i 1880, da venstre ikke længere fandt det forsvarligt at vælge den 78-årige Balthazar Christensen til statsrevisor. Derved opstod det pinlige spørgsmål, hvordan »den Gamle« skulle klare sig, når rigsdagsdiæterne blev hans eneste indtægt. Man turde ikke regne med, at regeringen ville gå med til at pensionere ham (hvad den dog faktisk viste sig villig til). Der planlagdes en støtteaktion gående ud på, at hver af partiets rigsdagsmedlemmer skulle forpligte sig til at yde en månedlig understøttelse på 6 à 8 kr., som så eventuelt kunne repareres på interesserede i de respektive valgkredse. Tange bad Winckler undersøge, om der var stemning i valgkredsen for at bidrage til denne understøttelse. Det var der. Der begyndte straks at komme penge ind, hvorefter Tange måtte bede Winckler holde igen, da spørgsmålet først ville blive aktuelt ved statsrevisorskiftet et halvt år senere.

Tanges politiske karriere blev bremset af sygdom. Han nåede ikke at blive topolitiker. Det er folketingsmanden i anden række, der præsenteres i disse breve. Ikke den politiske fører med en sikker kreds og storpolitik som hovedbeskæftigelse. Valgkredsens tarv har en høj prioritet. Som folketingsmand var Tange ikke kun lovgiver, men måtte stå til rådighed med pression og rådgivning, især for kredsens kommuner. Den situation kender nutidens folketingsmænd også, men den var utvivlsomt mere krævende i en tid uden fast organiserede partier og interesseorganisationer. Det er anmelderen ubekendt, om vore dages folketingsmænd kan pådrage sig det hverv at skulle købe kjoletøj i hovedstaden til en lokal tillidsmands kone. Det måtte Tange i hvert fald stå model til. »Det er sommetider ikke saa nemt for Rigsdagsmændene«, sukker han i den anledning, »... Folk forlanger, at man skal baade være her og der og Straalemeister tillige«. Tange trøstede sig med, at det sikkert var udtryk for ubetinget tillid til ham i alle retninger. Han fik sin københavnske værts datter til at klare det problematiske indkøb (s. 86).

Et materiale af denne art fremtræder naturligvis usystematisk og ufuldstændigt. Mange af brevene berører et større antal emner, ofte med henvisning til samtaler eller med anvendelse af ikke helt gennemskuelige antydninger. På den nutidige benytter vil en del af stoffet virke fragmentarisk, hvor det for modtageren er indgået i en meningsfuld sammenhæng. Udgiveren har søgt at hjælpe på dette ved et ganske fyldigt noteapparat, der navnlig gennem aviscitater og krydshenvisninger formidler en nødvendig baggrundsviden og sammenhæng. Blot henviser noterne næsten udelukkende til trykt materiale. Hvis noteapparatets formål var begrænset til at råde bod på vor ukendskab til det, samlingens hovedpersoner har vidst uden at det står i brevene, kunne det vel forsvares, men det er ikke tilfældet. Kommentarerne standser simpelthen ved grænsen til det utrykte materiale. Arkivmateriale er benyttet, når det foreligger i trykte udgaver eller er citeret i litteraturen, hvorimod den utrykte forhandlingsprotokol for Det forenede venstre forbigås med tavshed.

Noternes mange krydshenvisninger erstatter i nogen grad det manglende sagregister. Et sådant ville have gjort det betydelig lettere at orientere sig i stoffet. Personregisteret yder kun ringe bistand, når brevene skal anvendes som kilde til den politiske udviklingsproces. Det havde været praktisk, om man f.ex. havde fået henvisning til, hvor Grundlovsværneforeningen og Fyns Tidende er omtalt.

I henvisninger fra noter og register anvendes ikke sidetal, men brevdatoer. Fra et udgiversynspunkt er det en oplagt fordel, men udgiveren burde have været så solidarisk med læserne, at han så også havde anført dato øverst på hver side.

I Dansk Biografisk Leksikons artikel om Anders Tange nævnes, at der i det fynske landsarkiv opbevares ca. 350 breve fra ham til Winckler. Udgaven omfatter 211 breve, og det oplyses i forordet, at samlingen udgives i sin helhed. Er oplysningen i Biografisk Leksikon forkert? Indeholder Wincklers arkiv andet end breve fra Tange? Noterne s. 128 og 173 tyder på det. Her burde udgiveren have valgt at tale i stedet for at tie.

NIELS PETERSEN